

การป้องกันอุบัติเหตุจากการปฏิบัติงาน (Accidental Prevention)

ในการให้บริการทางการแพทย์ การปฏิบัติการพยาบาลและการทำหัตถการต่างๆ ทำให้บุคลากรมีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุและติดเชื้อจากเลือดและสารน้ำจากร่างกายของผู้รับบริการ ดังนั้น บุคลากรทุกคนจึงต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของ Universal Precautions ทั้งนี้ นอกจากป้องกันแล้ว ควรจะปฏิบัติตนได้ถูกต้องเมื่อเกิดอุบัติเหตุด้วย

อุบัติเหตุ หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคลากรโดยไม่ได้ตั้งใจ ทำให้บุคลากรสัมผัสกับเลือดและสารน้ำจากร่างกายของผู้รับบริการ ซึ่งมีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคได้

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุจากการปฏิบัติงาน

๑. ด้านบุคลากร ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ได้แก่

๑.๑ บุคลากรไม่ตระหนักและไม่เห็นความสำคัญของการป้องกันอุบัติเหตุ

๑.๒ บุคลากรขาดความรู้และทักษะในการป้องกันอุบัติเหตุ

๑.๓ ลักษณะของบุคลากร เป็นปัจจัยส่งเสริมที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ได้แก่ ความประมาท เลินเล่อ ความรีบร้อน ความไม่ใส่ใจ การแต่งกายไม่เหมาะสม และภาวะสุขภาพร่างกาย เช่น ภาวะเครียด วิดกกังวล ขาดสมาธิ

๒. ด้านอุปกรณ์ ได้แก่ การใช้อุปกรณ์ไม่เหมาะสม ผิดประเภท ไม่มีคุณภาพ ไม่ทันสมัย และมีจำนวนไม่เพียงพอ

๓. ด้านสิ่งแวดล้อมและอาคารสถานที่ ได้แก่ โครงสร้างอาคารไม่ได้มาตรฐาน การจัดเก็บอุปกรณ์ไม่เป็นระเบียบและไม่ปลอดภัย

๔. ด้านการบริหารจัดการ เช่น ขาดการเสริมความรู้ ขาดการวางแผนในการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันอุบัติเหตุ ขาดการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

๕. ผู้รับบริการ จากพยาธิสภาพของโรคของผู้ป่วย การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ ทำให้ไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล

ลักษณะของการเกิดอุบัติเหตุจากการปฏิบัติงาน

๑. ของแหลมคมที่ปนเปื้อนเลือดหรือสารน้ำจากร่างกายผู้รับบริการ ทิ่ม ต่ำ บาด เช่น เข็มฉีดยา เข็มเย็บแผล ใบมีด เป็นต้น

๒. เลือดหรือสารน้ำจากร่างกายผู้รับบริการกระเด็นเข้าปาก ตา

๓. ผิวหนังที่มีบาดแผลของผู้ปฏิบัติงานสัมผัสถูกเลือดหรือสารน้ำจากร่างกายผู้รับบริการ

๔. การเฉี่ยวชน กระแทกกับวัตถุที่เปื้อนเลือดและสารน้ำจากร่างกายผู้รับบริการ

แนวทางการป้องกันอุบัติเหตุจากการให้บริการ

ผู้บริหาร

๑. กำหนดมาตรการหรือแนวทางป้องกันอุบัติเหตุจากการให้บริการไว้อย่างชัดเจนและให้มีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยผู้บริหารงานจะต้องวิเคราะห์ ประเมินหาสาเหตุ และกำหนดแนวทางการแก้ไข

๒. จัดหาอุปกรณ์สำหรับการป้องกันอุบัติเหตุอย่างเพียงพอและมีคุณภาพ มีการใช้อุปกรณ์อย่างถูกวิธี และเหมาะสมกับการปฏิบัติงานแต่ละประเภท เพื่อป้องกันการลื่นไถล และความไม่เหมาะสม ทำให้เพิ่มความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

๓. เสริมสร้างความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องแก่ผู้บริหาร และ ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ มีการกระตุ้น เน้นย้ำความรู้ที่ทัศนคติที่ถูกต้องในการป้องกันอุบัติเหตุเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในแนวทางปฏิบัติ และมีการเฝ้าระวังการเกิดอุบัติเหตุและรายงานเมื่อเกิดอุบัติเหตุ

๔. นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการป้องกันอุบัติเหตุจากการทำงานอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้น โรงพยาบาลต้องมีมาตรการและแจ้งให้ผู้ปฏิบัติงานทราบ เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เพื่อให้ทราบแนวทางการปฏิบัติเมื่อเกิดอุบัติเหตุและหลังเกิดอุบัติเหตุ การรักษา และมีสวัสดิการสำหรับผู้ติดเชื้อเอชไอวีจากการปฏิบัติงาน

ผู้ปฏิบัติงาน

๑. การป้องกันอุบัติเหตุจากเข็มหรือของมีคม

๑.๑ เข็มฉีดยา เข็มเจาะเลือด เข็มที่ใช้สารละลายทางหลอดเลือดดำ ชนิดที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง (disposable) **ห้ามสวมปลอกเข็มกลับ** ในกรณีจำเป็นต้องสวมปลอกเข็ม ให้ใช้อุปกรณ์ช่วย เช่น ปากคีบจับปลอกเข็ม หรือใช้มือข้างเดียว (single-handed method) โดยวางปลอกเข็มบนพื้นราบและสอดเข็มเข้าปลอก จากนั้นจึงใช้มืออีกข้างหมุนให้แน่น สำหรับเข็มที่ใช้แล้ว **ห้ามใช้มือปลดหัวเข็ม** ให้ปลดหัวเข็มออกจากกระบอกฉีดยาโดยใช้อุปกรณ์ช่วย แล้วทิ้งในภาชนะโลหะหรือพลาสติกอย่างหนา (เข็มแทงไม่ทะลุ) ปิดฝาให้สนิท ใส่ถุงแดงและผูกปากถุงให้แน่น ส่งทำลายเชื้อแบบขยะติดเชื้อ

๑.๒ เข็มชนิดใช้ซ้ำอีก (re-use) ได้แก่เข็มสำหรับทำหัตถการต่างๆ เช่น เข็มเจาะหลัง เข็มตรวจชิ้นเนื้อ เข็มเจาะปอด หลังจากการใช้งานนั้นให้ฉีดน้ำผ่านรูเข็มหลายๆ ครั้งจนสะอาด ผึ่งให้แห้งก่อนส่งแผนกจ่ายกลาง

๑.๓ เข็มเย็บแผล ไม่จับเข็มด้วยมือโดยตรง ให้ใช้คีมจับเข็ม (needle holder) จับเข็มทุกครั้งระหว่างการใส่เข็ม ให้ซ่อนปลายเข็มโดยใช้คีมจับเข็มจับใกล้บริเวณปลายเข็มแล้ววางคว่ำไว้ สำหรับการทำลายเชื้อเข็มที่ใช้แล้วและนำกลับมาใช้อีก ให้ใช้เกณฑ์ปฏิบัติเดียวกับ ข้อ ๑.๒ ถ้าชนิดใช้ครั้งเดียวทิ้งให้ใช้เกณฑ์ปฏิบัติเดียวกับ ข้อ ๑.๑

๑.๔ ของมีคมอื่นๆ เช่น ใบมีด กรรไกร ห้ามส่งโดยตรงจากมือคนหนึ่งไปสู่มืออีกคนหนึ่ง ให้ส่งโดยวางในภาชนะรองรับ โดยวางอุปกรณ์ให้ส่วนมีคมราบขนานกับภาชนะ **ห้ามวางของมีคมให้ส่วนแหลมคมยื่นออกนอกภาชนะรองรับ** เพื่อป้องกันการเกี่ยวถูกมือ สำหรับใบมีด ห้ามถอดใบมีดออกจากด้ามมีดก่อนการทำลายเชื้อ ให้ทิ้งใบมีดลงในกระป๋องหรือภาชนะกันการแทงทะลุ

๑.๕ ampoule หรือ หลอดยาที่เป็นแก้ว การหักให้ใช้ผ้าสะอาดหรือสำลีชุบ ๗๐% alcohol รองก่อนเพื่อป้องกันเศษแก้วหักที่มือ หลอดยาที่ใช้แล้วให้ทิ้งในภาชนะที่แก้วแทงไม่ทะลุ และนำไปทิ้งตามกรรมวิธีเดียวกับเข็มที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง สำหรับหลอดปั่นฮีมาโตคริต (hematocrit tube) แผ่น Cover slide และ เศษแก้วที่แตกทุกชนิด ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ห้ามหยิบที่วัสดุโดยตรง ควรมีอุปกรณ์ช่วย เช่น forceps

หมายเหตุ

- ๑) จัดหาภาชนะสำหรับทิ้งเข็มหรือของมีคมวางไว้ในบริเวณต่างๆ อย่างเพียงพอ
- ๒) ห้ามทิ้งเข็มหรือของมีคมทุกชนิดลงในถุงขยะหรือถังขยะ
- ๓) ห้ามรีดคันขยะในถุงหรือถังขยะ เพราะอาจถูกเข็มหรือของมีคมทิ่มตำได้

๒. การปฏิบัติเมื่อเกิดอุบัติเหตุถูกเลือดหรือสารน้ำจากร่างกายผู้รับบริการ

๒.๑ เมื่อผู้ให้บริการถูกเข็มหรือของมีคมที่เปื้อนเลือด หรือสารน้ำจากร่างกายของผู้รับบริการทิ่ม ตำ หรือบาดที่ผิวหนัง ให้ทำความสะอาดบาดแผลด้วยน้ำและสบู่หลายๆ ครั้ง แล้วใส่น้ำยาฆ่าเชื้อ เช่น ๑๐% povidone iodine solution

๒.๒ ถ้าเลือดหรือสารน้ำจากร่างกายของผู้รับบริการกระเด็นเข้าปากให้บ้วนน้ำลายทิ้งทันที และบ้วนปาก กลั้วคอด้วยน้ำหลายๆ ครั้ง

๒.๓ ถ้าเลือดหรือสารน้ำจากร่างกายของผู้รับบริการกระเด็นเข้าตาให้ล้างตาด้วยน้ำสะอาดทันทีหลายๆ ครั้ง

๒.๔ ถ้าผิวหนังของผู้ให้บริการมีบาดแผลและสัมผัสถูกเลือดหรือสารน้ำจากร่างกาย ผู้รับบริการ ให้ล้างบาดแผลด้วยน้ำและสบู่ทันทีหลายๆ ครั้ง และทาแผลด้วยยาฆ่าเชื้อ

๓. การปฏิบัติหลังเกิดอุบัติเหตุ

๓.๑ กรณีทราบว่าผู้รับบริการมีผลเลือดเอตส์เป็นบวก

๓.๑.๑ ปรีกษาแพทย์ทันที โดยไปพบแพทย์เวร ได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แพทย์จะให้คำปรึกษาเรื่องความเสี่ยงในการติดเชื้อ ข้อดี ข้อเสีย และผลข้างเคียง ทั้งระยะต้น และระยะยาวของการรับประทานยาต้านไวรัสเอตส์ หากตัดสินใจรับประทานยา ควรเริ่มรับประทานโดยเร็ว ที่สุด ภายใน ๒ ชั่วโมง หลังเกิดอุบัติเหตุ หรือภายใน ๔๘ ชั่วโมง โดยแพทย์จะเป็นผู้สั่งยาให้ตามความจำเป็น (ไม่เกิน ๒ วัน)

๓.๑.๒ แพทย์เขียนใบสั่งเจาะเลือดซึ่งระบุ **อุบัติเหตุจากการรักษาพยาบาลผู้ป่วย** และเจาะเลือดหา anti HIV ไว้เป็นข้อมูลพื้นฐานภายใน ๗๒ ชั่วโมง หลังเกิดอุบัติเหตุ เพื่อตรวจหา anti HIV ซ้ำเมื่อครบ ๑ เดือน ๓ เดือน และ ๖ เดือน (+ ๑๒ เดือน) ภายหลังเกิดอุบัติเหตุ

๓.๒ กรณีที่ยังไม่ทราบว่าผู้รับบริการมีเลือดเอตส์เป็นบวก

๓.๒.๑ ศึกษาประวัติผู้รับบริการเพื่อหาพฤติกรรมเสี่ยง ขออนุญาตเจาะเลือดผู้รับบริการเพื่อตรวจหา anti HIV ภายใน ๒๔-๔๘ ชั่วโมง

๓.๒.๒ ถ้าผลเลือดเป็นบวก ให้ดำเนินการเช่นเดียวกับกรณี ๓.๑

๓.๒.๓ ถ้าผลเลือดเป็นลบแต่ผู้รับบริการมีพฤติกรรมเสี่ยง ให้ดำเนินการเหมือน ข้อ ๓.๑ พร้อมทั้งนัดผู้รับบริการมาตรวจเลือดเอตส์ซ้ำในระหว่างเวลา ๓ ถึง ๖ เดือน

๓.๒.๔ ถ้าผู้รับบริการปฏิเสธการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาเชื้อเอตส์ให้ถือเสมือนหนึ่งว่า ผู้รับบริการมีผลเลือดเอตส์เป็นบวก ให้ดำเนินการเหมือนข้อ ๓.๑

๓.๒.๕ ถ้าผลเลือดเป็นลบและผู้รับบริการไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงก็ไม่ต้องดำเนินการต่อ

๓.๓ การรายงานผู้บังคับบัญชาและบันทึกเป็นหลักฐาน

๓.๓.๑ หาพยานผู้ที่อยู่ในที่เกิดเหตุ

๓.๓.๒ รายงานผู้บังคับบัญชาทราบ

๓.๓.๓ กรอกแบบฟอร์มตามมาตรฐาน ใบรายงานอุบัติเหตุระหว่างปฏิบัติหน้าที่

๓.๓.๔ รับใบสั่งเจาะเลือดซึ่งระบุ **อุบัติเหตุจากการรักษาพยาบาลผู้ป่วย** จากแพทย์ผู้ให้คำปรึกษา นำไปเจาะเลือดตรวจหา anti HIV ไว้เป็นข้อมูลพื้นฐานภายใน ๗๒ ชั่วโมง และเจาะเลือดซ้ำเมื่อครบ ๓ เดือน และ ๖ เดือน (+ ๑๒ เดือน) (การเรียกร้องค่าทดแทนการติดเชื้อเอชไอวีจากการปฏิบัติหน้าที่จะทำได้เมื่อปฏิบัติ ตาม ข้อ ๓.๓ นี้โดยครบถ้วนเท่านั้น)

๓.๔ การตรวจเลือดหาเชื้อไวรัสตับอักเสบบี ควรมีการตรวจพร้อมกับ anti HIV โดยระบุ **อุบัติเหตุจากการรักษาพยาบาลผู้ป่วย**

๓.๔.๑ ถ้าผู้รับบริการมีผลเลือดบวกสำหรับ HBsAg ผู้ให้บริการที่ไม่มีภูมิคุ้มกัน และ ถูกเข็มปนเปื้อน เลือดของผู้รับบริการโอกาสติดเชื้อจะค่อนข้างสูง คือ ประมาณร้อยละ ๓๐ ดังนั้น ถ้าผู้ให้บริการนั้นยังไม่เคย ได้รับวัคซีนมาก่อนให้ฉีด hepatitis B immunoglobulin ๑ เข็มทันที หรือ ภายใน ๗ วัน และเริ่มฉีดวัคซีน ป้องกันโรค hepatitis B

๓.๔.๒ ถ้าไม่ทราบผลเลือดของผู้รับบริการ ให้เจาะเลือดหา HBsAg ต่วน เพื่อพิจารณาการให้ immunoglobulin และ ตรวจเลือดหา hepatitis B profile ถ้าได้ผลลบหมด ควรให้วัคซีน

๓.๕ การปฏิบัติในระหว่าง ๖ เดือน หลังเกิดอุบัติเหตุ

๓.๕.๑ หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี เช่น ไม่เสพยาเสพติดให้โทษโดยการฉีดเข้าทาง เส้นเลือด

๓.๕.๒ ขณะมีเพศสัมพันธ์ให้ใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง หลีกเลี่ยงการเที่ยวหญิงบริการชายบริการ

๓.๕.๓ หลีกเลี่ยงการแพร่เชื้อ HIV ไปยังบุคคลอื่นอีก ในกรณีที่น่าจะได้รับเชื้อ HIV และระหว่างรอผล anti HIV โดยงดการบริจาคโลหิต ไม่ควรตั้งครรภ์ และ งดการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

๓.๕.๔ สังเกตอาการต่างๆ ซึ่งเกิดจากการติดเชื้อไวรัส HIV , HBV ด้วยตนเอง และรายงานแพทย์เมื่อ สงสัย เช่น ไข้ ผื่น ต่อมน้ำเหลืองโต